

Osnivanje Ženske stručne škole u Koprivnici 1909. godine

KSENIJA KRUŠELJ

Krajem 19. stoljeća osam godina školovanja bio je gornji prag djevojačkog obrazovanja u Hrvatskoj. Zahvaljujući obrtnicima i trgovcima, u gradu Koprivnici krajem 19. i početkom 20. stoljeća vodio se zavidan gospodarski i društveni život. U Koprivnici su u to vrijeme djelovale pučka škola, obrtnička škola i niža realna gimnazija. Počelo se razmišljati i o otvaranju stručne škole za djevojke.

Ključne riječi: Koprivnica, školovanje djevojaka, ženska stručna škola

1. Školovanje djevojaka krajem 19. stoljeća

Do posljednjeg desetljeća 19. stoljeća osam je godina školovanja bio gornji prag djevojačkog obrazovanja u Hrvatskoj. Iako je školskim zakonom iz 1874. propisan obavezan polazak djevojčica u školu, nižu pučku školu pohađalo je 55 % popisanih djevojčica. Krajem Mažuranićevog banovanja (1873. – 1880.) potpuno nepismenih žena, dakle onih koje nisu znale ni čitati ni pisati, u Banskoj je Hrvatskoj bilo 40 %. U Koprivnici je ta brojka bila još veća, 51,27 %, dok je u Zagrebu iznosila 32,09 %.¹ Sljedeći stupanj obrazovanja bila je viša pučka ili viša djevojačka škola. Na hrvatskim je prostorima tada bilo osamnaest takvih škola. Deset je bilo mješovitih, a osam djevojačkih. Više pučke škole pohađalo je tek

oko 1 % djevojaka.² Otvaranjem viših djevojačkih škola počela se voditi veća briga o njihovu obrazovanju. Dotad su djevojke koje su željele nastaviti školovanje mogle upisati jedino žensku učiteljsku školu u Zagrebu koju su vodile Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog. To prvo *Djevojačko učiteljsko* započelo je s radom 1848. godine, a osnovano je za obuku učiteljica koje će raditi u školama koje su vodile Sestre milosrdnice. Škola je postala javnom 1851. godine. Više djevojačke škole dijelile su se na građanske (pod državnom upravom) i privatne koje su držali crkveni redovi: Sestre milosrdnice u Zagrebu, Sestre svetog Križa u Đakovu i Sestre uršulinke u Varaždinu. Prva Viša djevojačka škola pod državnom upravom otvorena je u Zagrebu 1868. godine. Kasnije će se škole otvarati u Karlovcu, Varaždinu, Požezi, Đakovu i Osijeku. U Koprivnici se Viša pučka škola realnog

¹ SZABO, Agneza: *Društveni položaj žena u drugoj polovini 19. stoljeća (1848-1910) na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije.*//Scientia Podraviana, 21,2007., 6–11.

² OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Otvoravanje ženskog liceja u Zagrebu.*// Povijest u nastavi, IV, 8, 2006., 147–176.

Sl 1. Viša i niža pučka škola u Koprivnici snimljena početkom 20. stoljeća (izvor: Muzej grada Koprivnice)

smjera otvara 1901. godine.³ Viša djevojačka škola osamostaljuje se 1913. godine i radit će do 1922. godine. Prva ravnateljica bila je Marija Jembrić. Polaznice Više djevojačke škole prvenstveno su se pripremale za ulogu majke i dobre domaćice. Uz opće predmete, podučavaju se predmeti poput kućanstva, glačanja i kuhanja.⁴ U Zagrebu je za potrebe stručnog usmjeravanja djevojaka od 1877. djelovalo Primaljsko učilište. Svake su godine održavana dva tečaja koja su trajala pet mjeseci, a završetkom tečaja

3 Visoka kraljevska zemaljska vlada Odjel za bogoštovlje i nastavu dopisom od 22. svibnja 1901. br.6723 dozvolila je da se u Koprivnici osnuje dvorazredna viša pučka škola realnog smjera. Otvaranje 5. razreda pri višoj pučkoj školi odobrila je i Kraljevska županijska oblast dopisom od 1. rujna 1901. broj 15708. Naredbom Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 18. srpnja 1902., ex 1901 br. 20436, dozvoljava se da se na višoj pučkoj školi realnoga smjera ustroje tri učiteljska mjesta za struku slovničko-historičku, matematičko-tehničku i matematičko-prirodoslovnu s plaćom od 1200 kruna, mjesnim doplatkom 400 kruna te stanarinom od 300 kruna na godinu i ostalim dodacima vezanim za to mjesto. Naredbom Kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, br. 16753 ex 1902, imenovan je Mirko Petras, učitelj više pučke škole i narodni gospodarski županijski izvjestitelj u Ogulinu, ravnateljem više pučke škole u Koprivnici. Franjika Srebrić, pučka učiteljica u Varaždinu, naredbom br. 16752 ex 1902, imenovana je učiteljicom više pučke škole u Koprivnici.

4 OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *On uči, ona pogađa, on se sjeća ona prorokuje – pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća.* // *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest* (ur. Andrea Feldman) Zagreb: Institut "Vlado Gotovac": Ženska infoteka, 2004., 157–180.

polaznice su polagale završni ispit.⁵ U Zagrebu je 1879. godine Gradsko poglavarstvo otvorilo prvu Žensku šivaću i risarsku školu⁶ koja se u početku oslanjala na Višu djevojačku školu. Godine 1885. škola je dobila svoj ustrojni statut, nastavnu osnovu i školski red te postaje Ženska obrtna škola. Škola je osposobljavala djevojke u ručnom radu za kućne potrebe, potrebe obrta ili samostalno privređivanje. Obuka se dijelila na opću i stručnu, a uz ručni rad učili su se i ostali predmeti.⁷ Opći je tečaj trajao dvije godine, a u stručnim tečajevima učile su se pojedine vrste ručnih radova. Školu je 1891./92. godine pod svoju upravu preuzela vlada i mijenja joj se naziv u Zemaljska ženska stručna škola. Za školu je izrađena nova zakonska osnova koja je potvrđena 1894. godine, a ravnateljicom postaje Klotilda Cvetišić. U školi su postojali opći pripravni tečajevi, odjel za umjetni obrt, za kućanstvo te trgovinu i knjigovodstvo, sve s ciljem kako bi se polaznice mogle samostalno uzdržavati.⁸

Gimnazijsko je obrazovanje bilo namijenjeno isključivo muškarcima sve do 1892. godine, kada se u Zagrebu otvara Licej za žene, koji od 1913. godine postaje Kraljevska ženska realna gimnazija. Otvaranjem Liceja omogućava se upis djevojkama na fakultet. No, one će i tu naići na zapreke. Licej je trajao osam godina i dijelio se u dvije četverogodišnje cjeline koje su bile zaokružene. U Licej su se mogle upisati djevojčice koje su navršile deset godina. Školarina za upis bila je vrlo visoka, jer se osim upisnine od četiri forinte pri samom upisu plaćala i jedna forinta za učeničku knjižicu, a za školarinu se uplaćivalo pedeset forinti na godinu, i to u deset jednakih rata. Usporedbe radi, školarina u muškim gimnazijama iznosila je dvanaest do šesnaest forinti godišnje. U višim razredima Liceja obuka se dijelila na tri smjera: peda-

5 FRANKOVIĆ, Dragutin i dr.: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj.* Zagreb: Pedagoško-književni zbor. 1958., 194.

6 Isto: 192.

7 Isto: 192.

8 OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Nav.dj., 157–180.*

goški, latinski i opći. Učenice pedagoškog smjera mogle su polagati ispit za učiteljice, djevojke koje su odabrale engleski jezik stjecale su opću naobrazbu za buduće guvernante, a one koje su odabrale latinski pripremale su se za sveučilišno obrazovanje. U Liceju se nisu održavali javni ispiti, tako da su učenice latinskog smjera koje su željele nastaviti daljnje obrazovanje morale pristupiti javnoj maturi u muškoj gimnaziji. Godine 1895. djevojke dobivaju pravo slušanja predavanja na sveučilištu, a od 1901. godine i pravo upisa na fakultet, u početku na Filozofski (Mudroslovni).

2. Osnivanje Ženske stručne škole u Koprivnici 1909. godine

Zahvaljujući obrtnicima i trgovcima, početkom 20. stoljeća u Koprivnici se vodi zavidan gospodarski i društveni život. Važnu ulogu imao je i povoljan geografski položaj grada uz prugu Budimpešta – Zagreb. Grad Koprivnica na prijelazu stoljeća zahvaljujući agilnoj gradskoj upravi mnogo ulaže u razvoj školstva. U vrlo kratkom vremenu izgrađene su tri školske zgrade: 1856. godine pučka škola (u toj zgradi danas je smještena Gradska vijećnica), 1892. godine izgrađena je nova zgrada pučke škole (zgrada je srušena u eksploziji 1945. godine), a 1908. izgrađena je školska zgrada za gimnaziju (danas se u toj zgradi nalazi Osnovna škola »Antun Nemčić Gostovinski«). U školskoj zgradi izgrađenoj 1892. djelovale su niža pučka škola, viša pučka škola, obrtnička škola i mala realna gimnazija do preseljenja 1908., kao i kuhačka i glazbena škola. U to se vrijeme počinje intenzivnije razmišljati kako da i djevojčice nastave svoje daljnje obrazovanje u Koprivnici, a da ne odlaze u druga mjesta na školovanje, što je pak, iziskivalo velike materijalne troškove za njihove roditelje.

Ženska stručna škola u Koprivnici utemeljena je rješenjem Kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 2. ožujka 1909. br. 4432 a otvorena 1. rujna

1909. godine. Osnovna joj je namjena bila da djevojke osposobi za samostalnu »privredu vlastitim radom i pripravi za praktičan život u kući«. ⁹ Tečaj u ženskoj stručnoj školi trajao je četiri godine. Stručna škola s jednom učiteljicom mogla je otvoriti tečaj za šivanje *ruberine* rukom i strojem i tečaj za *krojačenje* (uz šivanje učilo se crtanje / izrada krojeva). U stručnu su se školu mogle upisati djevojčice koje su zadovoljile školske obveze i navršile najmanje dvanaest godina, a u tečaj za *krojačenje* mogle su se upisati djevojčice koje su navršile najmanje trinaest godina. Osim toga, morale su dokazati da vladaju vještinom šivanja rukom i na stroju. Sve one učenice koje nisu navršile četrnaest godina i imale su samo završenu nižu pučku školu morale su dodatno (četiri sata tjedno) pohađati nastavu iz hrvatskog jezika, računstva i kućanstva. U Ženskoj stručnoj školi školarina se plaćala dvije krune. Učenice su bile dužne polaziti nastavu, a svaka učenica koja je neuredno polazila nastavu ili neopravdano izostala odmah je bila isključena. Također je bilo strogo kažnjavano svako kašnjenje na nastavu. Nastava se nije održavala nedjeljom i blagdanima s obrazloženjem da učenice mogu neometano ići u crkvu te od Badnjaka do Nove godine i od Velikog četvrtka do Uskršnjeg ponedjeljka. Nastava je trajala svaki dan od osam do dvanaest sati i poslijepodne od četrnaest do šesnaest sati. Tijekom ljetnog razdoblja poslijepodnevna je nastava počinjala u petnaest i trajala do osamnaest sati. Subotom poslijepodne nije bilo nastave. Učenice se nisu mogle samovoljno ispisati iz škole, već su taj zahtjev morali potpisati roditelji ili skrbnici. Zanimljivo je, da je bilo propisano, da za vrijeme nastave učenice ne prekidaju rad ustajanjem kada u razred dođe netko od gostiju. Također nisu bili dopušteni posjeti učenicama za vrijeme trajanja nastave.

9 Godišnje izvješće školske godine 1909./10.

Naučna osnova¹⁰ prema kojoj je škola započela s radom bila je popisana za tečaj šivanja *ruberine*: šivanje rukom, vježbe u kojima se učenice upućuju u različite vrste boda, ruba i šava u krojenje i šivanje ženskih i dječjih košulja, gaća, suknji i drugih odjevnih predmeta te krpanje rublja. Učenice su učile crtati i sastavljati krojeve te šivati šivaćim strojem. Morale su savladati šivanje muških košulja od najjednostavnijih do onih složenijeg kroja. U tečaju *krojačenja* ženskih haljina učenice su učile: krojenje i šivanje ženskih odjevnih predmeta te kako uzimati mjere, kako povećati ili smanjiti predložak kroja. Po završetku nastave polagao se završni ispit¹¹, koji je bio vrlo strog. Polaznice su na ispitu iz krojenja morale dokazati da su vješte u crtanju krojeva suknje i ostalih ženskih odjevnih predmeta, uzimanju krojeva iz ženskih modnih časopisa, da poznaju razne vrste tkanina i čak da znaju i njihove cijene. Na kraju su u školi morale iskrojiti i sašiti cijelu haljinu i to u roku od osam dana. Ispit iz šivanja *ruberine* sastojao se od obaveznog crtanja raznih krojeva, zatim prenošenja krojeva na platno i šivanja jednog komada *ruberine*. Zanimljivo je da su se ispitni zadatci zadavali na način »kako ždrijeb odredi«. Ispiti su bili besplatni, održavali su se pod predsjedanjem ravnatelja/ravnateljice škole i uz prisutnost stručnih učiteljica. Na kraju su se izdavale svjedodžbe u kojima je bila upisana ocjena dobivena na ispitu, a na svjedodžbe se stavljao biljeg u iznosu od 20 filira.

Računstvo se slušalo dva sata na tjedan. Ponavljalo se gradivo iz pučke škole, zaključni računi, jednostavno trojno pravilo i dobitni račun. Pohađalo se i risanje i sastavljanje monograma. Konkretno, sastavljanje ravnoplošnih ornamenta po uzorcima, kao i nauk o bojama i skladanju boja, sastavljanje uzoraka za čilime te prenošenje uzoraka na različite tkanine.

10 Detaljna Naučna osnova nalazi se u godišnjem izvješću za školsku godinu 1911./12.

11 Ispit pri ženskim stručnim školama propisan je Naredbom br. 7849 od 18. 9. 1898.

Obuka u prostoručnom risanju bila je obavezna za učenice svih tečajeva bez iznimke. Učilo se i o kućanstvu, posebno o hrani, odjeći, stanovanju, čišćenju kuće te održavanju i pranju rublja, o njezi bolesnika i drugim praktičnim stvarima.

3. Rad škole od osnutka do početka Prvog svjetskog rata

U Muzeju grada Koprivnice čuvaju se školska godišnja izvješća koja nam pružaju vrijedne izvore o radu škola. Godišnja izvješća objedinjuju rad svih škola u gradu Koprivnici i Koprivničkim Bregima. I dok o pojedinim školama nalazimo dosta podataka o nastavnom i pomoćnom osoblju, podacima o učenicima, njihovim ocjenama, vjeroispovijesti, izostancima i druge statističke zanimljivosti, podatci o radu Ženske stručne škole vrlo su šturi. Za ovaj članak korištena su Godišnja izvješća 1909./10., 1910./11., 1912./13. i 1913./14., jer se samo u njima spominje Ženska stručna škola. Neki podatci, ali za kasnije razdoblje, nalaze se u Državnom arhivu Varaždin – Sabirni centar Koprivnica (HR-DAVŽ-SCKC-264).

3.1. Školska godina 1909./10.

Škola je bila smještena u zgradi pučke škole¹² na prvom katu, bila je dobro opremljena i uređena s upisanih šezdeset učenica. Vlada je privremenom učiteljicom imenovala 12. rujna 1909. Jelku Denk, koja je podučavala sve učenice u šivanju i *krojačenju*. Dolaskom učiteljice Štefanije Ježek 4. siječnja 1910. razdvajaju se tečajevi i učiteljica Ježek postaje razrednica djevojčicama koje su učile *krojačenje*, a učiteljica Denk postaje razrednica djevojčicama koje su učile šivanje. Prve školske godine u tečaj šivanja bilo je upisano četr-

12 Školska zgrada izgrađena je 1892. godine, nalazila se uz crkvu sv. Nikole u današnjoj ulici Đure Estera. Školska zgrada srušena je pod još uvijek nerazjašnjenim ratnim okolnostima 16. 2. 1945. godine.

deset učenica, a u tečaj *krojačenja* dvadeset. Školski nadzornik Mile Teslić 1. svibnja 1910. godine izvršio je pedagoški nadzor, a u svom izvješću pohvalio je rad učiteljica i cijele škole. Koprivnicu je u lipnju iste godine zahvatila epidemija šarlaha, te je zbog velikog broja oboljelih učenika i učenica i Ženska stručna škola bila zatvorena. Školska godina zaključena je 15. lipnja.

Učiteljsko osoblje Ženske stručne škole: ravnatelj Josip Kirar (ujedno je bio ravnatelj i opće pučke škole), Jelka Denk, privremena učiteljica; Štefanija Ježek, privremena učiteljica; Anica Sova, prava učiteljica pučke škole, koja je podučavala računstvo, hrvatski jezik i kućanstvo te Zlatko Kolander, privremeni vjeroučitelj pučke škole.

3.2. Školska godina 1910./11.

Nastava je započela 1. rujna, a upisi u Žensku stručnu školu obavljani su od 29. do 31. kolovoza 1910. godine. U školu se upisalo pedeset učenica. Učiteljica Jelka Denk je morala napustiti rad u školi zbog udaje.¹³ Odjel za bogoštovlje i nastavu 6. rujna 1910. donio je rješenje¹⁴ o ponovnom spajanju razreda. Škola je od učila imala tri originalna *Singer* šivaća stroja, razne uzorke i modele za uzorke, a primala je časopise *Zora* i *Frauen Zeitung Die Modernen Welt*. I te se školske godine pojavila epidemija ospica među učenicama te je Gradsko poglavarstvo naredilo da se nastava zaključi 13. lipnja 1911. godine. Iako je nastavna godina skraćena, učenice Ženske stručne škole uspjele su završiti svoje radove te su održale vrlo uspješnu izložbu od 28. do 30. srpnja. Tom se izložbom htjelo

¹³ Ovom zakonskom odredbom učiteljice su se zbog udaje morale dobrovoljno odreći nastavničkog rada. Ako su imale više od pet godina staža u prosvjeti dobivale su otpremninu u iznosu od jednogodišnje plaće. Smatralo se da učiteljice kao udane žene i majke zbog obiteljskih razloga te čestih dopusta i poduzetog prekida u radu s djecom "uvelike školi štetuju". Vidi: Školski zakon od 31. listopada 1888. o uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

¹⁴ Rješenje broj 19639 u Godišnje izvješće školske godine 1910./11.

pokazati građanstvu koliko je takva škola potrebna. Izložbu su razgledali mnogobrojni posjetitelji i pohvalno se izjasnili o radu škole.

Učiteljsko osoblje Ženske stručne škole: ravnatelj Josip Kirar; Štefanija Ježek, privremena učiteljica i razrednica; Marija Jemrić, prava učiteljica djevojačke pučke škole, a predavala je umjesto učiteljice Anice Sova hrvatski jezik, računstvo i kućanstvo te Zlatko Kolander, privremeni vjeroučitelj. Pedagoški nadzor nad radom Ženske stručne škole obavila je novo postavljena nadzornica za ženske stručne škole Klotilda Cvetišić.¹⁵

3.3. Školska godina 1911./12.

Školski upisi obavljani su 29. i 30. kolovoza, a nastava je počela 1. rujna 1911. godine svetom misom i zazivom Duha svetoga na učenice. Tijekom godine učenice su uredno pohađale nastavu i obilježavale sve blagdane. Nije zabilježeno je li te školske godine školu zahvatila kakva veća epidemija, tako da je školska godina uredno završila 29. lipnja 1912. godine svetom misom i podjelom svjedodžbi. U opremanje Ženske stručne škole uključilo se i Gospojinsko društvo¹⁶ kupnjom jednog šivaćeg stroja marke *Singer*. U godišnjem izvješću navedeno je da je od školskih učila škola posjedovala: »jednu uputu o krojenju ruberine (K. Cvetešić), dvije velike nožice (škare op.a.), jedne male nožice (škarice op.a.), dva bodila (kotačić za prenošenje kroja op.a.), jednu ploču iz crvene gumije, 25 raznih modela, jedan jastuk za boju, dva velika ravnala, 10 raznih uzoraka za klepanje, tri šivaća stroja (*Singer*), jedno gladilo (glačalo op.a.), dva željeza, pet lutaka (razne veličine), jednu ploču za položaj kroja, jednu loptu s bočicom za precrtavanje, tri stručna časopisa, jedni veliki

¹⁵ Klotilda Cvetišić je prva školska nadzornica za stručne škole i škole za ručni rad i kućanstvo. Bila je prva ravnateljica Kraljevske zemaljske stručne škole u Zagrebu. Autorica je udžbenika "Kućanstvo za školu i dom".

¹⁶ Gospojinsko društvo, zapisnici 25. 2. 1912.

okov za ručni rad. Ukupno: 62 školska pomagala.«¹⁷

Da su učenice tijekom cijele školske godine bile vrlo marljive vidljivo je iz podatka da su sašile: »187 košulja, 53 hlačica, 42 košuljice, 33 donice (podsuknje op.a.), dvije zorkulje (kratke muške košulje koje su se nosile ljeti preko duge košulje op.a.), 16 muških košulja, 16 košulja za dječake, jedne gaće, 38 navlaka sa torojom, sedam jastučnica, 47 komada dječjeg rublja i 24 povojna jastuka. Iskrojile su 17 suknji, 14 bluza, sedam jutarnjih haljina, dvije dječje haljinice, osam haljetaka. Iz vezanja izradile su 23 uzornika, 6 postolnjaka, jedan stolnjak, 14 jastuka, dva ručnika, sedam torbica, osam resica, 23 oplečnice, dvoje papuče, devet ogrlica, dva saga, 35 pruja i jedan zastor«.¹⁸

Učiteljsko osoblje Ženske stručne škole: Josip Kirar, ravnatelj; Štefanija Ježek, privremena stručna učiteljica, razrednica tečaja A i B i čuvarica učila; Marija Jemrić, prava učiteljica djevojačke opće pučke škole, koja je podučavala hrvatski jezik, računstvo i kućanstvo, Stjepan Haberstock, vjeroučitelj. Školski podvornik bio je Dragutin Janhuba.

3.4. Školska godina 1912./13.

Kao i proteklih godina upisi su obavljani 29. i 30. kolovoza, a školska je godina počela 1. rujna. Rješenjem¹⁹ odjela za bogoštovlje i nastavu, dosadašnjeg ravnatelja Josipa Kirara²⁰ zamijenila je na mjestu

ravnateljica učiteljica Marija Jemrić²¹. I dalje su spojeni tečajevi A i B. Školska je godina uredno završila 29. lipnja 1913. godine. Broj školskih učila nije se povećao u odnosu na prethodnu godinu. Učenice su tijekom školske godine izradile: »19 uzornika, 134 košulje, 51 hlačice, 37 podsuknji, 25 kratkih muških košulja, 12 košulja za dječake, 31 gaće, 47 navlaka za jorgan (poplun op.a.), 47 jastučnica, 25 raznog dječjeg rublja i sedam ženskih spavaćih košulja. Izvezle su: 27 uzornika, 29 oplečnica (ženska kratka košulja koja se nosi ispod bluze op.a.), šest monograma, devet jastuka, dvije kragne, 28 pruja, dvije bluze, postolnjaka četiri i dva pokrivala. Iskrojile su dva uzornika, jedanaest suknji, devet bluza, tri haljine, dvije jutarnje haljine, četiri dječje haljine i dva haljetaka«.²²

Učiteljsko osoblje Ženske stručne škole: Marija Jermić, ravnateljica, podučavala je hrvatski jezik, računstvo i kućanstvo; Štefanija Ježek, prava stručna učiteljica, razrednica tečaja A i B, Stjepan Haberstock, vjeroučitelj za rimokatoličku mladež, a školski podvornik bio je Mijo Baruškin.

3.5. Školska godina 1913./14.

Upisi i početak školske godine obavljani su kao i do sada u redovnom roku. U tečaj A (šivanja) upisano je dvanaest polaznica. Isto toliko upisalo se i tečaj B (krojačenja). Školska zgrada bila je u dobrom stanju, iako pretijesna za sve učenike. Zahtjev za nadogradnju drugog kata na zgradi Gradskog poglavarstva nije bio usvojen. U ožujku 1914. razboljela se stručna učiteljica Štefanija Ježek i nju je zamijenila učiteljica Ljubica Škornjak. Broj školskih

17 Godišnje izvješće školske godine 1911./12.

18 Godišnje izvješće školske godine 1911./12.

19 Rješenje Kraljevske zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu br. 8829 od 1. svibnja 1913.

20 Josip Kirar došao u Koprivnicu kao namjesni učitelj 1872. godine, jedan je od osnivača pjevačkog društva »Podravac«, pomogao je osnutku društva za pomaganje siromašnim učenicima »Dobrašin«, zajedno s učiteljem Lepušićem pokrenuo je list za gospodarstvo »Koprivnički Glasnik«. Iza smrti Mije Židovca 1908. godine postaje ravnateljem pučke škole, obrtničke škole i 1909. ženske stručne škole. Školske godine 1913./14. postao je i školski nadzornik.

21 Marija Jemrić došla je u koprivničku nižu pučku školu 1894. godine iz Remeta. Godine 1913. postaje ravnateljicom djevojačke škole (te je godine donesena naredba o izdvajanju djevojačke od dječjačke škole) i ženske stručne škole. Bila je vrlo aktivna u kulturnom i društvenom životu grada. Za vrijeme Prvog svjetskog rata sudjelovala je u prihvaćanju ratne siročadi.

22 Godišnje izvješće školske godine 1912./13.

pomagala nije se povećao. Školska godina uredno je završila 29. lipnja 1914. godine.

Učiteljsko osoblje Ženske stručne škole: Marija Jemrić, ravnateljica; Štefanija Ježek prava stručna učiteljica; Ljubica Škornjak, namjesna učiteljica; Olga Smolković, prava učiteljica pučke škole, koja je podučavala hrvatski, računstvo i kućanstvo; Mihovil Kolarić, privremeni vjeroučitelj za rimokatolički vjeronauk. Školski podvornik bio je Dragutin Janhuba.

Na kraju svakog školskog izvješća tiskane su obavijesti za roditelje kako bi bili upoznati sa školskim pravilima. Učenice kojima prilike nisu dopuštale da u školi borave cijeli dan mogle su upisati smanjeni broj školskih sati. Svjedodžbe su se izdavale samo nakon položenog ispita, a dva puta na godinu učenicama su se izdavale tzv. *polaznice*.

Učenice su mogle šivati za građanstvo i to se naplaćivalo, učenica je dobivala 74 %, učiteljica 10 %, škola 10 % i ravnateljstvo 5 %. Učenice su taj novac mogle dobiti pod uvjetom da su nastavu polazile jednu godinu i morale su biti ocijenjene s dobrim uspjehom. Ako su imale manju ocjenu novac je ostao školi. Zanimljivo je da su same nabavljale materijale, šivaći pribor (škare, igle, konce), a bilo je poželjno da imaju svoje šivaće strojeve. Siromašne učenice materijal i pribor dobivale su iz školskih zaliha, a izrađene predmete škola je prodavala i na taj način prikupljala sredstva za kupnju novih materijala. »U pojedinim tečajevima naučni je cilj, da učenice nauče koliko je potrebno, da mogu svojim radom kao pomoćne radnice zasluživati svagdašnji kruh; ali svaki tečaj samostalno postojeći kao radionica može vještije učenice i tako dugo zadržati, dok ne budu osposobljene, da mogu otvoriti samostalne radionice. Trajanje nauka u pojedinim tečajevima nije dakle stalno odmjereno, nego se ravna prema sposobnosti, vještini i postignutom uspjehu učenica, a određuje ga ravnateljstvo za svaki slučaj napose.«²³

23 Godišnje izvješće školske godine 1913./14.

Tab. 1. Popis učenica školske godine 1911./12.

Red. br.	Prezime i ime	Mjesto
1.	Anžel Stanislava	Koprivnica
2.	Baneković Marija	Koprivnica
3.	Blauhorn Irma	Podgorac
4.	Befeki Zlata	Stolni Biograd, Ugarska
5.	Ferček Julka	Koprivnica
6.	Ferenci Irma	Koprivnica
7.	Fidrich Fanika	Koprivnica
8.	Hirschl Elza	Koprivnica
9.	Hirschl Olga	Imbriovec
10.	Horvat Anica	Gola
11.	Kolman Hota	Sigetec
12.	Kompari Marija	Koprivnica
13.	Košćal Jelka	Koprivnica
14.	Košćal Zora	Koprivnica
15.	Kraus Margareta	Čakovec, Ugarska
16.	Levačić Jelisava	Novigrad
17.	Majnarić Slava	Sv. Ivan Žabno
18.	Maltarić Ivka	Rasinja
19.	Maršić Cecilija	Koprivnica
20.	Mlađan Marija	Koprivnica
21.	Mikulčić Ana	Koprivnica
22.	Rihard Danica	Koprivnica
23.	Sremec Ana	Koprivnica
24.	Šepić Anica	Koprivnica
25.	Tarjany Terezija	Somogy-Becz, Ugarska
26.	Trnovec Andela	Koprivnica, Hrvatska
27.	Zidarić Barica	Koprivnica
28.	Zlatar Anica	Koprivnica

Tab. 2. Izostale učenice školske godine 1911./12.

Red.br.	Prezime i ime	Mjesto
1.	Balog Terezija	Šimongator, Ugarska
2.	Bavluka Štefanija	Požun, Ugarska
3.	Dretar Cecilija	Koprivnica
4.	Horvat Ana	Koprivnica
5.	Kolman Zora	Sokolovac
6.	Mlađan Zlata	Koprivnica
7.	Mraz Danica	Koprivnica
8.	Nagy Vilma	Koprivnica
9.	Strnad Marijana	Beč, Donja Austrija
10.	Trbuhović Štefanija	Berek, Srijem
11.	Vojvodić Milica	Koprivnica
12.	Zlatar Marijana	Koprivnica

4. Zaključak

Krajem Mažuranićeva razdoblja u Bansknoj je Hrvatskoj nepismenih žena koje nisu znale ni čitati ni pisati bilo 40 %. Za djevojke koje su se željele školovati osam godina školovanja bio je gornji prag obrazovanja. Grad Koprivnica se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće dobro gospodarski razvijao te je zahvaljujući gradskoj upravi ulagao u razvoj školstva. Ženskoj stručnoj školi u Koprivnici osnovna je namjena bila da djevojke osposobi da mogu samostalno privređivati. Učenicama se dozvoljavalo da upišu manji fond sati od propisanog, no vještije učenice mogle su biti zadržane i duže kako bi ih se što bolje osposobilo da otvore svoje privatne radnje. O svemu tome odlučivalo je ravnateljstvo škole. Završni ispit bio je vrlo zahtjevan, osim što su polaznice morale pokazati vještine uzimanja i crtanja krojeva, morale su poznavati sve vrste materijala, a za završni rad najčešće sašiti haljinu u roku od osam dana. Građani su također mogli donositi svoju odjeću na popravak ili pak zatražiti da im učenice nešto sašiju u školskoj radionici.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata u školsku zgradu bila je smještena vojska. Njenim boravkom u školi napravljena i velika šteta. Ništa bolje nije bilo ni za vrijeme Drugog svjetskog rata kada su se u školi smjenjivale razne vojske i na kraju kada je škola 1945. godine srušena, a školska građa izgubljena.

Od arhivskog gradiva sačuvana su obrađena školska izvješća do Prvog svjetskog rata. O daljnjem radu škole nalazimo samo fragmentarne zapise koje je vodio Mate Sudeta u Školskoj spomenici pučke škole u međuratnom razdoblju i dio pedagoške dokumentacije tijekom Drugog svjetskog rata. Ženska stručna škola prestala je s radom neposredno nakon Drugog svjetskog rata. O točnim razlozima i datumu njena ukidanja nema relevantnih arhivskih izvora.

Summary

Establishment of the Women's Vocational School in Koprivnica in 1909

At the end of the 19th century, eight years of schooling was the upper threshold of girls' education in Croatia. Thanks to craftsmen and merchants, the town of Koprivnica led an enviable economic and social life in the late 19th and early 20th century. At that time, there was a public school, a vocational school and a lower grammar school in Koprivnica. Town officials also started considering the idea of opening a vocational school for girls.

Literatura i izvori

- Godišnje izvješće Više i niže dječjačke, djevojačke i šegrtske škole slob. i kralj. grada Koprivnice koncem školske godine 1908–1909. Koprivnica: Tiskara T. Kostinčera, 1909.
- Godišnje izvješće niže pučke dječjačke, djevojačke, ženske stručne, šegrtske i obospolne niže opće pučke škole u predgrađu Bregi, u slobodnom i kraljevskom gradu Koprivnici 1911–12. Koprivnica: Knjigotiskarski zavod M. Neugebauer, 1912.
- Godišnje izvješće niže opće pučke dječjačke, djevojačke, ženske, stručne, šegrtske i obospolne niže opće pučke škole u predgrađu Bregi u slob. i kr. gradu Koprivnici 1912–13, Koprivnica: Tisak T. Kostinčera, 1913.
- Godišnje izvješće niže opće pučke dječjačke, djevojačke, ženske stručne, šegrtske i obospolne niže opće pučke škole u predgrađu Bregi u slobodnom i kraljevskom gradu Koprivnici. Koprivnica: Knjigotiskara V. Vošićki, 1914.
- FRANKOVIĆ, Dragutin i dr.: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb. Pedagoško-književni zbor, 1958.
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu*. // *Povijest u nastavi*, IV, 8, 2006., 147–176.
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *On uči, ona pogađa, on se sjeća ona prorokuje – pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća*. // *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest* (ur. Andrea Feldman) Zagreb: Institut »Vlado Gotovac«: Ženska infoteka, 2004., 157–180.
- SZABO, Agneza: *Društveni položaj žena u drugoj polovini 19. stoljeća (1848–1910) na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije*. // *Scientia Podraviana*, 21, 2007., 6–11.

Ludbreg u zadnjim mjesecima Drugog svjetskog rata

MILIVOJ DRETAR

U povijesti Ludbrega, ali i cijelog svijeta, godina 1945. ostavila je dugotrajan pečat. Bila je to posljednja godina Drugog svjetskog rata, najtežeg vojnog sukoba u ljudskoj prošlosti, zadnja godina fašističkih režima te godina pobjede Antifašističke koalicije i stvaranja novih političkih prilika. Dok se na Zapadu uspostavilo savezništvo kapitalističkih država okupljenih oko potpore SAD-a, prema Istoku se spustila »Željezna zavjesa«. U Jugoslaviji je pobijedio partizanski pokret predvođen maršalom Josipom Brozom Titom, a izbrisana je kvislinška Nezavisna Država Hrvatska. I u ludbreškom kraju zbile su se velike promjene, nakon prva četiri mjeseca kada je Ludbreg bio u sastavu Nezavisne Države Hrvatske, 6. svibnja 1945. je oslobođen, a potom je fašistički režim zamijenjen komunističkim.

Ključne riječi: Ludbreg, rat, 1945., Čerkezi, Nijemci, partizani, ustaše, borba

1. Uvod

Godina 1945. samo je sporedno spomenuta u postojećoj literaturi te su činjenice iz tog razdoblja fragmentirane u stotinama novinskih napisa, knjiga i članaka. Sjećanja živućih ne sežu tako daleko pa se svako svjedočanstvo čini neprocjenjivim doprinosom razumijevanja te strašne godine. Kao i u svakom vojnom sukobu, postoje dva lica povijesti, one pobjedničke, ali i one poražene strane. Nažalost, relevantni izvori poražene strane još uvijek nisu u potpunosti dostupni, poraženi vojnici nisu se željeli ni prisjećati svog ratnog angažmana radi straha od naknadnih reperkusija. Više svjedočanstava zabilježeno je godinama iza rata. Članak obuhvaća razdoblje prvih pet mjeseci 1945. kada je Ludbreg bio još u sastavu NDH. Promatrano

područje je grad Ludbreg i susjedne općine, prostor gdje su se u prvoj polovini 1945. odvijale borbe između kvislinških snaga (Wehrmacht, HOS, kozaci) i Jugoslavenske armije.

Drugi svjetski rat teško je pogodio cijelu Podravinu i sva naselja u njoj. Već od ljeta 1941. počinju manji sukobi partizanskih grupica s domobranskim i žandarmerijskim posadama što se tijekom 1942. sve više pojačava. Godina 1943. bila je prekretnička, NOP je toliko ojačao da je mogao poduzimati veće napade na gradska središta. Uz Kalnički partizanski odred, od rujna 1943. djeluje Narodnooslobodilačka brigada »Braća Radić« koja u suradnji s drugim partizanskim jedinicama oslobađa Novi Marof, Varaždinske Toplice, Ludbreg, a sudjeluje i u bitki za Koprivnicu. Ludbreg je u to vrijeme dio Velike župe Zagorje sa